

Формування комунікативної компетентності учнів початкових класів за допомогою художніх текстів

В публікації актуалізовано питання важливості формування у молодших школярів комунікативної компетентності. Наведено прийоми і методи опрацювання художніх текстів, націлені на розвиток мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: комунікативна компетентність, спілкування, художній текст, читання, інтерактивні методи, початкові класи.

Communicative competence, communication, literary text, reading, interactive methods, elementary School.

Людина створена жити в соціумі, тому однією з найважливіших потреб людей є потреба в спілкуванні. Люди постійно шукають, зберігають і передають певну інформацію, тобто активно займаються комунікативною діяльністю. Комунікація необхідна людині для набуття певних знань, умінь, способів діяльності, соціального досвіду і є одним з найважливіших факторів розвитку особистості. [2]

Діти вчаться комунікувати в сім'ї від самого народження. На жаль, через шалений темп життя та зайнятість батьків, все менше часу залишається у них для повноцінного спілкування з дітьми. Тому на дошкільних закладах та закладах освіти лежить відповідальність за формування комунікативної компетентності.

Сформувати комунікативні уміння – означає навчити молодшого школяра ставити запитання і чітко формулювати відповіді на них (тобто вести діалог), уважно слухати й активно обговорювати зміст почутого, коментувати висловлення співрозмовників і критично їх оцінювати, аргументувати свої думки, висловлювати співрозмовникові свою емпатію, адаптувати власні висловлення для сприймання іншими учасниками комунікативного процесу. [2]

Комунікативний розвиток іде різними шляхами. Це кількісне накопичення (збільшення словникового запасу, обсягу висловлювання) і якісні зміни (вимова, розвиток зв'язного мовлення, розуміння зверненої до вас мови). Однак основним критерієм інтенсивності та успішності формування комунікативної особистості є вміння розуміти, ставити та вирішувати різні за характером комунікативні завдання, тобто вміння правильно й оптимально використовувати свою мовленнєво-мисленнєву діяльність у спілкуванні з іншими людьми засобами інформації та з самим собою. [2]

Значну роль у формуванні комунікативних вмінь відіграють уроки читання в початкових класах, а саме, робота з художніми текстами. Тексти для читання – це зразки мовлення, які виступають необхідним матеріалом для розвитку мовленнєвих та комунікативних умінь молодших школярів. Вірші і оповідання, загадки і прислів'я, казки і легенди є тим джерелом, який поповнює словниковий запас дітей, викликає бажання поділитися думками і почуттями, дають змогу відпрацювати вміння діалогічного і монологічного мовлення. [1]

Під час опрацювання буд-якого тексту обов'язковою є словникова робота. Це сприяє поповненню словникового запасу учнів.

Наприклад:

Текст «Чому скаржилися книжечки» за Кузьмою Грибом. Вправа «Утвори пари близьких за значенням слів».

<i>Нечепура</i>	<i>боягузливий</i>
<i>Соромитися</i>	<i>недбалий</i>
<i>Покарати</i>	<i>стидатися</i>
<i>Лякливий</i>	<i>провчити</i>

Текст «Синичка й горобець» за Петром Панчем. Вправа «Обери тлумачення слова».

<i>Маніжка –</i>	<i>говорити плаксивим голосом.</i>
<i>Віхола –</i>	<i>нагрудник до чоловічої сорочки.</i>
<i>Хникати -</i>	<i>заметіль, метелиця.</i>

Текст «Наш сад» Лаврін Гроха. Вправа «Які слова заховалися?»

<i>Ха(**)нець</i>	<i>солод(**)рзина</i>
<i>Гряд(**)ртопля</i>	<i>ліж(**)вдра</i>

На збагачення словникового запасу школярів спрямований інтерактивний прийом «Асоціативний куц».

Наприклад:

Вірш «Хто як говорить» Леонід Полтава.

Скласти «Асоціативний куц» до слова *Мова (знання, спілкування, розвиток, книжки, друзі, ...)*

Прийом «Мікрофон» дає можливість кожному учневі висловити свою думку чи позицію, відповісти на запитання. [3]

Після опрацювання художнього тексту доречно застосувати метод «Незакінчене речення», який сприяє формуванню в учнів вміння чітко і правильно формулювати власну думку, вміння говорити по суті і переконливо.

Наприклад: «*Ця казка мене навчає ...*» або «*Миколка так повівся тому, що ...*», «*Якби я був на місці героя, то ...*».

Складаючи «Сенкан» учні вчаться лаконічно описувати інформацію і факти на певну тему, підбираючи влучні слова.

Наприклад:

Оповідання «Сім – я» Анна Коршунова.

Сенкан.

Сім'я.

Дружна, справжня.

Любимо, поважаємо, допомагаємо.

Міцна сім'я – щаслива дитина.

Родина.

Важливе місце у формуванні комунікативного мовлення молодших школярів займає діалог. Оскільки діалогічне мовлення передбачає два чи більше учасників розмови, то в учнів необхідно формувати вміння орієнтувати своє висловлення на співрозмовника, уважно й зацікавлено слухати інших, будувати репліку-відповідь залежно від того, що сказав співрозмовник. Діалог не потребує повних, поширених речень. Для нього характерні неповні питальні й окличні речення, вигуки, частки, розмовна лексика. Діалог вимагає чіткого формулювання запитань, точних і лаконічних відповідей, ввічливого звертання до співрозмовника. [2]

Під час опрацювання художніх творів є гарна можливість розвивати у дітей вміння будувати діалоги. А саме:

- відтворити, розіграти діалог із прочитаних казок, оповідань («Наш рід» Андрій М'ястківський);
- побудувати діалог за зразком;
- доповнити незавершений діалог;
- створити діалог з опорою на допоміжні матеріали;
- побудувати діалог за ситуативним малюнком;
- скласти діалог до прослуханого чи прочитаного тексту, розглянутого малюнка, запропонованої життєвої ситуації;
- придумати діалог як доповнення до прочитаного тексту;
- редагувати діалог, в якому було виявлено недоліки. [2]

З метою формування діалогічного мовлення використовується прийом «Інтерв'ю». У процесі інтерв'ю учні вчаться звертатися до співрозмовника, уважно його слухати, ставити запитання і давати на них відповіді. Організація «Інтерв'ю» передбачає:

- 1) об'єднання учнів у пари;
 - 2) розподіл ролей: кореспондент і респондент;
 - 3) підготовка й озвучування кореспондентом запитань до респондента на задану тему;
 - 4) відповіді респондента на поставлені запитання;
 - 5) обмін ролями учасників інтерв'ю. [2]
- Наприклад, можна взяти уявне інтерв'ю у автора твору.

Молодшим школярам важче вдається сформулювати запитання, ніж дати на нього відповідь. Тому доречно вчити учнів розрізняти «товсті» і «тонкі» запитання і стимулювати роботу над ними. «Тонкі» або закриті запитання вимагають конкретної відповіді. Наприклад: Хто ...? Що ...? Коли ...? Де ...?. А «товсті» або відкриті запитання не мають однозначної відповіді, вимагають роздумів. Наприклад: Що буде, якщо ...? У чому відмінність ...? Чому ...? У чому причина, що ...? [4]

Ще одним дієвим прийомом для формування комунікативної компетентності є «Крісло автора». Цей прийом дає можливість кожному учневі записати свої думки на певну тему, не дотримуючись правил правопису. А потім прочитати всьому класу свій твір-мініатюру у «кріслі автора», виставленому посеред класу. Головним у творі є вільний потік думок. Під час використання цього прийому учні мають бути впевнені у своєму праві вільно висловлювати власні думки та шанобливому ставленні присутніх до того, що вони озвучують. [2]

Молодшим школярам потрібно розвивати вміння взаємодіяти усно з іншими людьми. Зокрема, готовність і здатність сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з людьми різного віку і статусу в діалогічній та монологічній формах для досягнення певних навчальних і життєвих цілей. У процесі формування навичок усної взаємодії вагоме місце займає розвиток умінь сприймати на слух і правильно розуміти усне мовлення, тобто аудіативних умінь. [2]

Для формування умінь слухати і розуміти текст можна використовувати різні жанри: казки, оповідання, вірші, навчальні тексти. Після їх прослуховування доцільно пропонувати школярам запитання і завдання такого змісту:

- на запам'ятовування персонажів тексту;
- на відтворення послідовності подій;
- на запам'ятовування елементів фактичного змісту (Хто? Що? Де? Коли?);

– на висловлення власної думки про персонажів та описані події, свого ставлення до них. [2]

Цікавим для дітей є прийом «Входження в твір». Після аналізу прочитаного твору учням пропонується уявити себе на місці однієї з дійових осіб та висловити її переживання.

В роботі з художнім твором на уроках читання учні поступово вчать переказувати текст. На початку це може бути переказ близько до тексту, потім стислий переказ, а згодом, переказ зі зміною особи автора (я, він, ми, ...) та творчий переказ (доповнення, зміни). Формуючи в молодших школярів уміння будувати самостійні усні зв'язні висловлення, варто використовувати різноманітні допоміжні матеріали: малюнки і серії малюнків, опорні слова, початок або початок і кінцівку тексту. Цінним і цікавим для учнів буде складання розповідей про прочитані книжки і журнали, переглянуті мультфільми, про побачені, почуті, пережиті ситуації з особистого життя. При цьому слід стимулювати дітей до оцінки розказаних подій, вчинків, персонажів та висловлення власної думки, порад, пропозицій, побажань. [2]

На різних етапах уроку застосовується робота в парах або в малих групах. Виконання завдань в парах або в групах дає змогу розвивати навички спілкування, формулювання своєї думки, навички домовлятися – приходити до спільного рішення. Можна запропонувати вправу «Аукціон запитань» (пара – парі), (група – групі) або скласти характеристику дійових осіб (зовнішність, характер, вчинки, особисте ставлення). Після обговорення в парі або групі, презентувати виконання певного завдання.

Комунікативна компетентність виявляється не тільки в умінні правильно зрозуміти почуту чи прочитану інформацію, висловити свою думку, але й у здатності оцінити ситуацію спілкування, успішно використовувати мовні засоби заради успіху в спільній діяльності, для досягнення взаєморозуміння. [2]

Отже, розвиток комунікативних здібностей молодших школярів потрібно здійснювати на всіх уроках і в позаурочний час, виконуючи певні вправи з розвитку зв'язного мовлення, які активізуватимуть розумові здібності учнів та допомагатимуть кожному проявити свої потенційні можливості. Існуючі методи і прийоми розвитку мовленнєвої діяльності поєднуються в роботі учнів і вчителя, доповнюють один одного і в сукупності створюють базу для системи розвитку мовленнєвої діяльності учнів початкової школи. Досконале опанування комунікативних здібностей – ключ до пізнання, освіченості, розумового розвитку, повноцінної участі у суспільному житті кожної людини. [6]

Список використаних джерел та літератури

1. Гордієнко О.А. Формування комунікативної компетенції молодших школярів на уроках читання // Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи / За заг. редакцією В.Є.Литнєва, Н.Є.Колесник, Т.В.Завязун. – Житомир: ФОП «Н.М.Левковець», 2018. – У 2-х ч. – 248 с.+CD. – С.45 – 48. О.А. Гордієнко <http://eprints.zu.edu.ua/27631/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%204.pdf>
2. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник/ Пономарьова К. І. – Київ: КОНВІ ПРИНТ, 2020 - 88 с. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/posibnyk-ponomarova.pdf>
3. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології : Наук.- метод. посібн. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с. https://pedagogika.ucoz.ua/knygy/Suchasnyj_urok.pdf
4. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі: О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Київ, 2017. – 96 с. <https://www.criticalthinking.expert/book-criticalthinking/putivnyk-z-rozvytku-krytychnogo-myslennya-uchniv-pochatkovoyi-shkoly.pdf>
5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. Київ: Світоч, 2019. 336 с. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
6. Чос С., нестандартні форми розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів нової української школи. Житомирщина *педагогічна*. 2021, № 4 (24). <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2022/01/3.%D0%A7%D0%BE%D1%81.pdf>

7. Кравцова Н. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2 ч. Ч.2 / Н.Кравцова, В.Романова, А.Савчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2020. – 112 с. <https://shkola.in.ua/1283-ukrainska-mova-2-klas-kravtsova-2019-ch-2.html>

8. Савчук А. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2 ч. Ч.2 / А.Савчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2020. – 144 с. <https://shkola.in.ua/1373-ukrainska-mova-ta-chytannia-3-klas-savchuk-2020-ch-2.html>

9. Савчук А. Українська мова та читання: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2 ч. Ч.2 / А.Савчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. – 160 с. <https://shkola.in.ua/1850-ukrainska-mova-ta-chytannia-4-klas-savchuk-2021-ch-2.html>

Синюк Валерій,
вчитель зарубіжної літератури
Антонінського ліцею Антонінської ТГ,
вчитель-методист,
методист-кореспондент Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

Читання як цивілізаційний виклик часу та життєва необхідність в час глобалізаційних змін

В роботі здійснена спроба пояснити причини втрати інтересу до читання, доведена користь, яку отримує людина, що долучиться до читання як виду діяльності. Автор аргументовано переконує навіщо потрібно читати книги.

Ключові слова: читання, самовдосконалення, творчі здібності, корисна звичка, захоплююча книга, улюблений автор.

Навіщо читати книги? Сьогодні це питання задається все частіше. Це не дивно, оскільки в останні кілька років читання замінили інтернетом, комп'ютерними іграми і переглядом телепередач. Ситуація все більше нагадує історію, розказану фантастом Реєм Бредбері в книзі «451 градус за Фаренгейтом». В його світі книги стали чимось забороненим, а їх власників жорстоко карали.

Згідно зі статистикою, близько 30% дорослих жителів України не читають зовсім. Майже половина населення країни за останній рік не прочитала жодної книги. Книжковий тираж за 10 років зменшився в 4 рази, а тираж періодичних видань (журнали, газети) в 5. Ці дані не радують. Чи не так?

Чому ми перестали читати? Є кілька варіантів відповіді на це запитання.

Надлишок читання в дитинстві. Пам'ятайте, як в школі влітку змушували прочитати цілий список літератури? У багатьох школярів після цього з'явилася відраза до навчання. Такі завдання для них були рівносильні тортурам. Тож не дивно, що в дорослому віці вони віддають перевагу комп'ютерним іграм або перегляду фільмів але не книзі. Книги не витримують конкуренції з телебаченням, інтернетом, соціальними мережами.

Немає вільного часу. Після напруженого робочого дня навряд чи хтось захоче відпочити за читанням. Більшість людей проводять час перед телевізором, одночасно займаючись якимись домашніми справами. Але чи такий їм потрібен відпочинок? За статистикою одного з українських журналів, за добу на 7 головних каналах показують 160 бійок, понад 200 вбивств, 6 пограбувань і трохи більше 300 поганих новин. При такій ситуації хіба можна вважати перегляд телевізора хорошим відпочинком для мозку?

Ще одна причина, чому люди перестали читати, криється в особливостях нашого часу. Ми завжди кудись поспішаємо, намагаємося стати кращими за інших, обігнати їх в тій чи іншій справі. Ми звикли бути активними. А читання – це хоч і тимчасова, але бездіяльність. Багато хто просто не готовий так «витрачати» дорогоцінний час. Свою роль відіграє і виховання. Навряд чи дитина полюбить читання, якщо жодного разу не бачила за книгою батьків.

Навіщо потрібно читати книги?